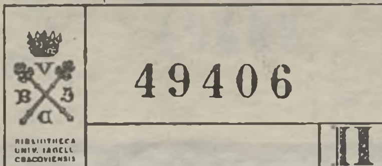

V
B
J
C
49406
II

O SAMOGŁOSKACH NOSOWYCH

w narzeczu:

Słowińców Pomorskich, Kabatków
i Kaszebów.

OPRACOWAŁ

Jan Hanusz.

W KRAKOWIE,
W DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
pod zarządem Ignacego Stelcla.
1880.

O SAMOGŁOSKACH NOSOWYCH

w narzeczu:

Słowińców Pomorskich, Kabatków i Kaszebów.

OPRACOWAŁ

Jan Hanusz.

W KRAKOWIE,
W DRUKARNI UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO
pod zarządem Ignacego Stelcla.
1880.

Osobne odbicie z Rozpraw Wydz. filolog. Akad. umiej. T. VIII.

O SAMOGŁOSKACH NOSOWYCH
w narzeczu:
Słowińców Pomorskich, Kabatków i Kaszebów.

opracował

JAN HANUSZ.

Niedostatek dokładnego dotychczas zbadania systemu samogłosek nosowych w narzeczu Słowińców Pomorskich, Kabatków i Kaszebów Prof. F. Miklosich (Vergl. Gram. I.[2.] (Lautl.) str. 528.) podnosi w następujących słowach: „Was das kašubische anlangt, so ist die darstellung der nasalen vocale dieser sprache wenig befriedigend“. Studyjum niniejsze obejmuje przegląd samogłosek nosowych w wymienionych gwarach, na podstawie powieści ludowych, zebranych przez A. Hilferdinga, w dziele p. t. Остатки Славянъ на южномъ берегу Балтійскаго моря str. 90—151. (A. Hilf. Ost.).

W Krakowie Luty — Marzec. 1880.

J. H.

I. Samogłoski nosowe

w narzeczu Słowińców Pomorskich.

(Wsi: Wielka-Garna i Kleczyce, A. Hilf. Ost. str. 90—112).

I. Starosłowieńskiemu Ѧ, polskiemu *ję* w narzeczu Słowińców pomorskich odpowiadają dźwięki następujące:

A) W pierwiastkach:

e: ten kl*e*czol na kolaniech 91.— te mo^{e}rdarz kl*e*czi 91. — Bog jemu do szcz*e*sze 107.

i: wo^{e}n nigdĕ v*i*cî nie przi 99.— a v*i*cî wo^{e}n wloczil. lik v*i*ci piasku sa należalo 100.— tech te v*i*cî nie uzdrzisz 100.— ní mogla v*i*cî w żark przîc 103.— wo^{e}na v*i*cî nie prsĕszla 104.— tĕ do mie v*i*cî nie chodzi 106.— nî mogla to v*i*cî vĕlĕdac 109.— te v*i*cî żo^{e}na mo^{e}ra nie bĕla 109.— nie del tregî v*i*cî 112. — nechcel nîc v*i*cê 103. — nî muszel v*i*cê chuodzec 104. — nie przeszed v*i*c*e* 106. — nie bodą v*i*cê sǫdzel 106. — onȧ nie przidze v*i*cê 108.

ą (*ᾰ*): oglądac sluniszka ani ksi*ą*żeca (księżyca) 100. — ksi*ą*żec osvieci 100.

an: a wo^{e}n mial naj*an*ti woz 91. — kuonia dôbrewo wz*ân*le 101. — tĕ moż'bĕc ks*an*dzą 91.

Pod wpływem analogii nominativu sing.

ǫ: idze do ksǫdza 90. 107. — rzecze ksǫdzu 90.— ksǫdzovu vszetko powiadali 107. — veznie'no dzecą z ksǫdzą 107.

on: jidze do pana ks*on*dza 91.

B.) W tematach:

1. Suffix -ѧт-,

ą, *α*) w nominat. accusat. singul.:

przi dzêwcz*ą* 105. — dzêvcz*ą* muszelo z nim biegac 105. — są wúrodzelo dzec*ą* 107. — veznie'no dzec*ą* 107.

β) w innych przypadkach:

te dzievcz*ą*ta nie bělě vicî moᵉrami 110.

ǫ, nynia bo dobre dzecǫ 107.

a, dzêvcz*a* bieglo 105.

o, pod wpływem analogii tematów na -*a* neutra; jo krą to dzec*o* 107. — to je krzescejânski dzec*o* 107. (2 r.) cf. górno-serbo-łużyc: dźećo, -ěśca;

2. Suffix -men-

a, vysievac semi*a* 112. — semi*a* jest slovo Bożе 112.

o, pod wpływem analogii tematów na *a* neutra: won 'col miec sve pîsmi*o*, 91. — a pismi*o* niemu muszel dac 91.

C) W wyrazach.

a) Accusat. sing. zaimków osob. i zwrotnego:

ę: jo c*ę* krą doch 100. 109. — a ga s*ę* jej miono volo 109.

e: vě m*e* vezméce z sobó duó dom 96. — ja c*e* znâję 98. — chto c*e* znâje 99. (2 r.), 100. — tve měsl c*e* oszolo sâmewo 98. — ten c*e* nie kûpi 99. (2 r.) — co jo c*e* nié uzdrzą 100. — asté s*e* ste skoᵉrupe poᵉmâzal 96. — gdze woᵉnâ s*e* poᵉmaza 96. — ga'na s*e* mia' jemu

poddône 100. (2 r.) — asté 'ne *se* trzîmale 101. — vernîce *se* vszetki 101. — za czims vě *se* to nié schovali 102. — ga *se* rôdzi 102. — wo^e^n zas*e* leżal 103.— zo^e^s *se* vevlek w żark 103. — vě se ni môce rěszec 108. — to *se* zvali Wo^e^tok 111.

je: wo^e^n m*ie* nie krô 90. — moj wotc m*ie* miol przedónewa 90. — wo^e^ni bě m*ie* wúgarleli 100. — ga m*ie* slúniszko e książec osvieci 100. — jako vě m*ie* vložili 105. — onâ m*ie* mo ugârlec 107. — onâ m*ie* wo^e^pusci 107. — ga tě m*ie* morzěla 109. — to m*ie* ma viele kosztône 110.

ą: mialo *są* wúrodzec 90. — Tako *są* nalêze 90.— bierzê-ż są precz 98. (2 r.), 99. (2 r.). — tě są redujesz 99. — tobie to są stânie 100. (2 r.), — to 'ne są rôdzelo 102. — to bě są dalo 104. — ona są barzo użasla 105. — ten są poviesil 105. — panu są uczinilo 105. — są vsâdzil nâ konia 105. (2 r.) — te są pocznie 106. — są wurodzelo dzecą 107. — ma są doradzima 107. 109 (3 r.) — ja ni mogą są rěszec 107. — może są uczenic 108. —nick są ni mô czloviek rěszěc 108. — a te tě są nâjis 109. — Tak 'na są skarzi 109. — nie dejce są prosec 109. — Wo^e^t te duobe to są dalą 109. — te corki są dórodzale 110.— rzeka są sâma věrva' 112.

a: ga wonê s*a* wurôdzi 90. — A tako s*a* wúrodzil 90. — tako wo^e^n s*a* vsâdzi 90. — a wo^e^n s*a* podzekuje 96. — asté s*a* skrěje v dwornîci 96 — szêper s*a* niéprzeslěcha 96. — Szêper s*a* pito 97. — wo^e^na s*a* b'la seżgla 97. — wo^e^n s*a* miol zlêmu duchowu poddône 97. — a s*a* pitho towo vûrmana 97.— tako s*a* nalêze 98. — wągleju co s*a* pâleli 98. — Lenora s*a* nâlazla 99. — calî chicze s*a* chcale zvârcec

99. — lik vicî piasku s*a* nałożalo 100. — eż 'nâ bě s*a* chcâ' zgo[e]dzec 100. — ja s*á* s tobô nié zgodzę 100.— co 'nê s*a* mogle za nie trzěmac 101. — mě s*a* mogle za nie trzěmac 101. — mě s*a* nie omilime 102. — te s*a* dorâdzima 105. — wo[e]n s*a* zno[e]si 105. — nie boj s*a* 105. — tesinc lat s*a* minie 106. — mo[e]że wo[e]na s*a* uczinic 108. — nynia masz m*a* rozestôno 100. (ja z tobą rozstała się).

ja: to jidze zá wo[e]stro no m*ia* 110.

Tu więc dźwięk *ę* bardzo rzadko występuje; po największéj części traci rynizm i zostaje *e* i to prawie tylko w formach: *cè*, *se*; *je* zamiast *ę* brzmi tylko w formie osoby 1. *mie*; *ą* (*ă*) ma tylko zaimek zwrotny *są*, podobnież przez *a* po stracie rynizmu.

Mamy tu więc formy: 1. osoba, *mie* (przeważnie), *me*, *mia*, *ma*; 2. osoba *ce* (przeważnie), *cę*; zwrotny, *są*, *sa* (przeważnie), *se*, *sę*.

b) Accusativus plur. tem. na *ja* mascul.

Tu refleks starosłowiańskiego ѧ stracił rynizm, podobnie jak w polskiem i zostało *e*: uczî trze kriiż*e* 106.

c) Nominat. accus. plur. tem. na *jā* fem.

Mają podobnie jak poprzednie *e*: — jabka běli jánielovie, dusz*e* co wo[e]n 91. — wo[e]bezdrzi vszetke wovc*e* 96.

Podobnież forma zaimka и, ꙗ, ѥ: — mlěnorz j*e* (córki) volo 110.

A więc starosłowiańskiemu ѧ (pols. *ję*) odpowiadają:

w pierwiastkach: e, i, ą (an), ǫ (on)

w tematach: ą, ǫ, a, o;

w wyrazach: ǫ, ą; e je; a, ja.

II. Starosłowiańskie ѫ, opolskie *ă* (ą) ogól. polskie ę z poprzedzającą twardą spółgł.

A) W pierwiastkach.

ą (*ă*): na r*ą*ce a nâ nogi 97. — v jeną r*ą*ką 99. — ni môce żoną r*ą*kô nic rěszec 108. — sudze nâ pieŕs czele na g*ą*bą 108. — w*ą*gleju co sa pâleli 98. — drěgi muszi ve woᵉstr*ą*zim skakac 109. — zarzesze v*ą*zel 108. — za woᵉgon kr*ą*cel 95. — ne su barzo wum*ą*czone 110.

an: jo jem pod zlo r*an*ko 104.

ǫ: 'na běla ju nǫzna 109. — nynia no tak bǫdze 111.

ę: no są sędzu 106. (?).

u: jâ b*u*dą też stojel 90. — nie, ni b*u*da ksandzą 91. — eż le jâ b*u*dę 'col, 98. — ja też nie b*u*dą sparchu miel, 106. (2 r.) — ja nie b*u*dą viedzol 109. — Jo b*u*do nynia réspoviadol 110. — eż ga b*u*dze trzé lata store 90. woᵉn b*u*dze vieszczi 102. — czim b*u*do jine czase 110.

o: Jo b*o*dą ljeżol 104. — nie b*o*dą vicê sǫdzel 106.

ô: nynia b*ô*dą spokojnie spol 105.

Formy futuri od słowa być ulegają ściągnięciu, skąd powstaje samogłoska:

o: koc te b*o*sz miol jesz take môle 98. — koc tě b*o*sz jesz gadol 98. — pokie tě b*o*sz żel 101. — co tě b*o*sz żǫdol 102. — tě b*o*sz mial pokoj 104. — co woᵉn b*o* mial na vozû, on b*o* mial takê jako b*ô*, to vszetko woᵉn przedo 98. — ka b*o* vielgi dąb 99. — abo to nie b*o* dobrze 106. — jak sviata b*o* stojol 106. (2 r.), woᵉn b*o*' taki dicht jako jô jem 106. — jako vě b*o*ce viédzieli 101.

ô: ale s to' nie b*ô* nic 98. (2 r.). — takê jako b*ô*, to vszetko woᵉn przedo 98. — s to' nie b*ô* jako

živ nic 99. (2 r.). — te to bô kônc 100. — a te tô 'nie bô kônc 106. (2 r). — woᵉn to nie bô wiedzol 106. — a bôce na nich jezdzeli 101. — ve nie bôce žone jadlóbe mieli 111.

Narzecze Słowińców pomorskich ma tedy w pierwiastkach zam. starsł. ѫ *ą*, (*an*), ǫ, a w futurum od słowa być *u* i *o*, jednak w 2 i 3 os. sing. i 2 plur. najczęściéj ze ściągnięcia powstaje *o*, lub *ô*.

B) W tematach. Suffix -нѫ-

an: ga ni wszetce zgînanli 97. — sedli na herszlą a zginanli 97.

on: pod wpływem sing. mascul: — a vszetki jabka zginonle 91.

C) W wyrazach.

a) accusat. sing. fem. subst. na *a*,

ą (*ă*): nalêze svo pâneszką 95. — zdrzi na nich a na paněszką 95. — veznie v jeną rąką 99. — muszisz jesz janą robotą 100. — jaką robotą 'ne miale robioną 110. — v jeną grěpą zniesc 100. — jo běl krol srômotą 100. — snies dzeci e niâstą e vszetko 100. — straszisz svo niastą a sue dzece 104. — Te 'ne se mial wuzdą uczinionų 101. — woᵉn vloži wuzdą na vas 108. — a jic na prôchą 102. — 'nî mu postaviu vjino, goᵉrzalką 102. — bur mial jic a grotką halać (holen) 102. — A ga woᵉn halol grotką 102. — haloj grotką 107. — a sztągą želaza 99. — se trzîmale zô 'ną grzevą 101. — woᵉn ma .... taką karpuzą 102 — niechcel nîc vicê jako svieczką 103 — dal poᵉstavic sklonką 103 — wodrzec skorą z mo'cala 104. — Ja môm vielgo krzîvdą 104. — sųdze nâ piers czele na gąbą 108. — jimu hâlali slumą 110.—

robic panu abo rěbą dajac 111. — upadle niechtore ná drogą 112. 113. — wo^{e}ni sedli nâ herszlą 96. — spadlo^{e} na cviardǫ zemią 112. — eż te krosz deszą 99. — muszisz palěcą vzîc 102. — vstaviono v pivnicą 103. — vstâvili v pjivnicą 104.

Pod wpływem analogii tematów na *á*:

ǫ: wo^{e}ni vezmio lôpatǫ 102. — vě nie˙dârgoce (dłużni) vielgǫ svâdzbǫ czinic 111.

ų: posle drugô vâchtų 103.

o: po^{e}rvie v noc v jedno sztejn*o* 103. — mial vlastno curk*o* 103. — a ga v niédzelj*o* 109. — tě zgodzosz na vurmanovô děsz*ô* 98.

b) accus. sing. fem. dekl. zaimkowéj.

ą: ten běl w sztance tą cerkji zvarcec 99.— kro tą njic (nić) 108. — uczinio tą jeglą (igłę) krevo 108.— a te tą starszǫ tą wo^{e}n wědol 110. — oną děszi tak, że nie może gâdac 108. — tak wo^{e}n ją vzol 97.— a ją mial vovuzdône 97. — a dol ją po^{e}dkovac 97. — as dal ją seżjec 97. — vôrman veznie ją nâ voz 99. — tak wo^{e}n ją pito 100. — Tako wo^{e}n ją pro^{e}si 100.— mieli ją w żarku 103. — A ga ją chce krâc 107. — vě ją chcece puscec 108. — to ją puscice 108 — to ją segniol 108. (2 r.). — to ją gněk zlobio 108. — co 'na ją lik mo^{e}rzela 179. véznie v jeną rąką 99. muszisz jesz janą robotą 100. se trzîmale zô 'ną (za oną) grzevą 101. v jeną grěpą zniesc 100.

a: vě ja (marę) mâce 108. (2 r.). — vě ja veznece mizé lědzi 108.

ǫ pod wpływem analogii następującego przymiotnika podług deklinacyi ściągn. — a ga b' jo miol tǫ dregǫ̂ czinic 110.

o: podług anal. deklin. ściągniętéj — ja mam doch jan*o*' duobro 101. — po^e^rvie v noci v jedn*o* sztejno 103.

d) 1. pers. sing. praes.

ą: ja bud*ą* też stojel 90. — Jo bod*ą* ljeżol 104.— bôd*ą* spokojnie spol 105. — jo też nie bud*ą*... miel 106. (2 r.) — nie bod*ą* vicê s*ą*dzel 106. — ja nie bud*ą* viedzol 109. — ja przid*ą* do legninio 91. — jo vom nie przidą 101. — nie nî mog*ą* 91. — ja mo^e^g*ą* jachac 98. — jo nî mog*ą* wo^e^stac 100. (2 r.) — jo mog*ą* 103. — ja tobie ni mog*ą* dac jic 104. — jo ni mog*ą* tobie rzec 104. — jo ni mog*ą* volac 106. — ja ni mog*ą* sa rěszec 107 — ja jim nî mog*ą* wo^e^tpoviadac 108. — ja tobie pùmog*ą* 98. 109. — jo 'c*ą* jesz ... wo^e^bezdrzecz 91. — ja z nio 'c*ą* gâdac 104. — jo to nie 'c*ą* 105. (2 r.) — rzekla: nie — *ą*? 100. — a doch vas wo^e^na prosi, eż nie—*ą* 108. (2 r). — Rechli nie—*ą* ako ga vola 108. — ja pûd*ą* svo drogą 91. — jô pujd*ą* nâ noc 103. — ja z niewo nie pud*ą* 103. — ja tobie kupi*ą* 98. — jo cę kr*ą* doch 100. — ja nie kr*ą* żoně vuodě 106. — nic nie kreg*ą* 106.— ja za tobô uczini*ą* 100. (2 r.) — jo tobie nick nie uczini*ą* 105. — co jo ce nie uzdrz*ą* 100. — tą jo musz*ą* go^e^rzec 106. — ju musz*ą* polěkac 106. — jo musz*ą* drzon mo^e^rzec 110. — jô tobie rzek*ą* 107. — To ja tobie zâkoż*ą* 109.

ę wyłącznie w sylabach miękkich: jo vom pokaż*ę* co ji je 97. — ja ce znâj*ę* 98 — ja sâ s tobô nie zgodz*ę* 100.

a: nie, nî bud*a* ksandzą 91 — jo musz*a* po^e^' mo^e^rze, po^e^ vo^e^dze latac 110.

o pod wpływem analogii 3 os. plur: Jo bud*o* nynia róspoviadol 110. — jo měszl*o* 107. — jo vas nie puszcz*o* 108. — Ale jo cebie kr*o* 108. — ja to wnet kr*o* 109. — jak jo wězdrz*o* 110.

W wyrazach więc ogólnym refleksem jest *ą* (*ă*), bardzo rzadko zaś *ę* i *a*. Jako twory analogiczne występują tu ǫ, ų, *o*. Niektóre wyrazy mają kilka form. np. bud*ą* (powszechna), bud*a*, bud*o*: musz*ą* (powszechna), musz*a*; kr*ą* i kr*o*.

W ogóle więc starosłow. ѫ, pols. *ę* odpowiada w pierwiastkach, tematach i wyrazach podobnie jak w opolskiem refleks *ą*, *(an)*, a prócz tego w pierwiastkach ǫ, *o*, *u*, w wyrazach *ę* i *a*. Jako twory analogiczne występują: *on* w tematach, ǫ, ų i o w wyrazach.

III. Starosłowiańskie ѭ < polskie jǫ.

A) W pierwiastkach.

ǫ: ale ksǫdz go nié poznal 91. — Tako ksǫdz rzek. 91. (2 razy) 107. — mě vom dôme piǫdze 101.— to běle czisthe piǫdze 102. — tą onâ miâ' pjǫdze 103.— nie věglǫdali 106. — ten je zos wzǫ' a wo^e^trzimal 112. — grotka jemu nie sniǫ' te karpuze z glove 107.— wo^e^n nie žǫdol 96. — co tě bosz žǫdol 102. — co ji serce žǫdo 102.

on: wo^e^n bě' jewo vz*on*l 90. — jo mom pj*on*dze 91.—

ų: ona sųdze na pierś 108.

o: wo^e^n bě nie vz*o*l 90. — wo^e^n ją vz*o*l 97. — běl jako ks*o*dz 90. — Tako jidze ks*o*dz snim v cerki 90. —

Obok tego występują:

ą: jidzeta dô brovarza vzi*ą*c pjiva 98. — živ ogl*ą*dac slúniszka 100.

i: muszisz palěcą vzîc 102. — wo^en mial te kljucze vzîc 103. — gro^etka muszala to snîc (съ-ѧти, zdjąć) 104. — a sîne (siądzie) na wo^eżeg 96. — sînieta wo^eba na herszlu (łopatę) 96.

B) W tematach.

ǫ: szesdzesǫt talaruv 111.

in: tes*in*c lat sa minie 106.

Głównym więc refleksem starosłowiańskiego ѧ pols. jǫ jest tak w pierwiastkach jak i w tematach ǫ (on), obok którego występuje też ų, *o* w pierwiastkach. Prócz tego występują tu w pierwiastkach samogłoski *ą*, *e*, *i*, a w tematach *in*, pod wpływem analogii innych form.

Zauważyć tu należy, że pierwiastki słowne w infinit. mają *ą* lub *î*, inne zaś formy ǫ (on, o) np. wzǫ, vz*on*l, vz*o*l, vzi*ą*ć, vz*î*c.

IV. Starosłowiańskie ѫ < polskie ǫ.

A) W pierwiastkach.

ǫ: wo' ni króli kǫski 95. — nie bodą vicê sǫdżel 106.

o: wun czul ga 'ni tr*o*bili 95. — jidze tą gdze tr*o*bili 95. — ga wo^en vebl*o*dzi 96. — ga bě tobie to nast*o*pil 100. — do sôdno' dnia 106.

ą: Za nim muszeli tr*ą*bic 91. — vo'da z mo^erza věst*ą*pila 111. — Amtman l*ą*k niê del tregî vicî 112. — l*ą*ki co tu są 111.

Obok trąbić mamy tu więc tr*o*bili, podobnież: vest*ą*pila i nast*o*pil.

B) W tematach.

1) Suffiks -нѫ-:

on: muszisz zgin*on*c 100.

ų: woᵉn mial lignųc 109.

un: muszi zgin*un*c jako mucha 99. — ja tobie dom gnek skin*un*nc 106.

o: woᵉn szpekn*o*l (er spuckte) 104.

Obok tego występują:

ą: dal cerkvi woᵉtemkn*ą*c 103.

a: woᵉni 'co szpekn*a*c 105. — woᵉn muszel chodzec, szpekn*a*c. 106.

Przy tak szczupłéj liczbie przykładów mamy tu najrozmaitsze dźwięki, które dałyby się odnieść do trzech głównych t. j. ǫ, ų i ą; występują one w tychże słowach w różnych odcieniach, jużto ze wzmocnionym rynizmem (ǫn, ųn, ąn), jużto z zatraconym. Tak np. mamy tu: zgin*on*c i zgin*un*c, szpek*no*l i szpek*na*c.

2) Partic. praes. act. -**жт**-

ǫ: tě vôstani leżǫce 106. (2 r.).

o: woᵉna wostâ' stoj*o*ci 103. — placz*o*cemi woᵉczima 105.

u: A te wotc chodzi lik placz*u*ce 90.

Za główny refleks uważać tu należy podobnie jak w polskiem ǫ, obok którego występuje też o i u (powstałe z ų).

C) W wyrazach.

1) Accus. sg. fem. rzeczowników z nom. na *á*

ǫ: a woᵉn veznie biblejǫ 90. — jo tobie dom toflǫ (Tafel) 103.

o: upadlo na dobro rol*ó* 112. — chtore na dobrǫ rol*o* 112.

ą: muszice dac vuol*ą* 101. Rzeczownik wolá kończy się na ę i w innych gwarach polskich.

2) Accus. sing. pronom.

W formach ściągniętych występują:

o: nalêze svo pâneszką 95. — strâszisz svo niastą 104.

3) Accusat. sing. fem. adject. podług deklinacyi ściągniętéj.

ǫ: a te tą starszǫ tą wo^e^n wedol 110 — a ga b'jo miol tǫ drĕgǫ̂ czinic 110. — vielgǫ svâdzbǫ czinic, kzotkǫ a prostǫ 111. — spadlo^e^ na cviardǫ zemią 112. — chtore na dobrǫ rolo 112.

ų: mial wuzdą uczinionų 101.

ŭ: sztągą żelaza, takŭ, ako ve jesce miôsci 99.

o: na vurmanovô dĕszô 98. — jedną wûlecą v drugô 99. — posle drugô vâchtų 103. — Na drugó no^e^c 103. — mial vlastno cûrko 103. — vstaviono (wstawioną) w pívnicą 103. — ve ja mâce wo^e^wuzdôno 108. — Ja môm vielgo krzîvdą 104. — upadlo na dobro rolô 112. — nynia masz ma rozestôno 100. — uczinio tą jeglą krevô 108.

Pod wpływem analogii deklin. rzeczownikowéj przymiotników mamy:

ą: jaką robotą 'ne miale robioną 110. — taką ma karpuzą 102.

e: a ją mial vovuzdône 97. (forma niejasna).

Głównym refleksem jest tu więc ǫ, ų, a częstszym jeszcze *o*.

4) instrumentalis sing. fem. Rzeczowniki.

ǫ: bel zasadzôni z jednǫ bialkǫ 99. — z mǫ skorǫ 105. — mize jenôstną a dvanôstnǫ sztenjǫ 109. — veznio o^e^ni to slovo z radoscǫ 112.

o: za czim jinim jako za děszô 98 — jo jem pod zlo rankô 104. — nî môce żoną rąkô nic rěszec 108. — wo^{e}pasc z wuzd*o* 107. — uczinio tą jeglą krev*o*. 109.

u: se svou żon*u* 90. — biaw te tvǫ drog*u* 106.

ą pod wpływem analogii accusat. — ja pûdą svo drog*ą* 91. — kotk*ą*, mug*ą* (komar) 108. — sa uczinic njitk*ą* 108. — vszetkie trze bělě mo^{e}rą 109. — jedną wúlec*ą* 99; noc*ą* 100.

Zaimki.

ǫ: a z niǫ lik jezdzi 99. — wo^{e}bezdrzec jako z niǫ je 102. — z mǫ skorǫ 105. — biaw tě tvǫ drogu 106. — běl zasadzǫni z jednǫ bialkǫ 99.

ou: se sv*ou* żonų 90.

ô: jo mo^{e}gą jachac s tob*ô* 98. — jo s tob*ô* nick nie mom 98. 100. — ja za tob*ô* uczinią trze krziże 100. — ja sâ s tob*ô* nié zgodzę. 100. — te mosz běc ze mn*ô* 100. — tě ni masz se mn*ô* nic 106.

o: jo ni mam nic z tob*ó* 106. (4 r.) — me vezniece z sob*ó* 98. — ja z ni*o* 'cą gâdac 104. — ja pûdą sv*o* drogą 91. — Ale tě mosz m*o* (mą) běc 100.

Jedyny przykład *svou* wykazuje, że niekiedy nosówkę tę wymawiają jak *ou*, co w czeskim i małoruskim języku jest powszechne.

Obok tego pod wpływem analogii acc. sg.

ą: ni môce żon*ą* (żadnǫ) rąkô nic rěszec 108. — jezdzi jedn*ą* wúlecą 99.

Przymiotniki.

ǫ: mize jenôstnǫ a dvanôstnǫ sztenjǫ (godzina) 109.

o: co tě masz běc wugarlôn*o* 100. — jo jem pod zl*o* rankô 104.

e: mizé jenôstn*e* a dvânostn*e* sztenji 107.(?)

5) 3. plur. praes.

ǫ: te lâta pudǫ do konjca 98. — nê majǫ vszetkie běc duobrę 1ǫ1. — a nie majǫ ko^{e}rzenia 112.— wu mie muszǫ trze vachte stojec 104. — wo^{e}t te duobe to są dalǫ 109.

o: a 'nę pse lajô 96. — tve měsle ce oszol*o* sâmęwo 98. — tve go^{e}dke nic nie uplâc*o* 100. — to 'ne są rôdzelo 102. — wo^{e}ne vo^{e}zmi*o* lôpatǫ 102. — vezni*o* o^{e}ni to slovo 112. — vsej*o* (wsypią) grotce v klin 102. — 'nî ji daj*o* co ji serce żǫda 102. — co 'nî ni mog*o* spac 104. — Tako woni jid*o* do ksǫdza 107. — a jid*o* pod klópotą 112. — lědze vidz*o* 108. — choc oni vidz*o* 112. — co ją segni*o* 108. — a uczini*o* 108. — to ją gněk zlobi*o* 108. — czim bud*o* jine czase 110. — choc o^{e}ni czuj*o* 112. — chtorzi je czuj*o* 112. — gdy o^{e}ni to czuj*o* 112. — ti podla drôg s*o* ti, 112. (2 r.) v jeden czas vierz*o* v nie, a czasu napadu odpadn*o* 112. — chtorzy je sluchaj*o* 112. — a zadusz*o* sa, a nie przinies*o* żodni o^{e}vec 112. — i przinies*o* o^{e}vec 112. so to co to slovo otrzimaj*o* 112.

u: Tako starszi placz*u* 107. — a nie viedz*u* 107.— 'ne s*u* bardzo wumączone 110.

Pod wpływem analogii 1. sg.

ą: twe gôdki nic nie pumog*ą* 99. — tą przid*ą* duo mie ti co me 'cǫ 104. — To są mo^{e}re (mary) 107.— Mǫ^{e}re s*ą* vszelejakni 109. — ląki co tu s*ą* 111. — musz*ą* vielgi polc u nogi rěszec 108.

Niektóre słowa mają po kilka form, jan np. *so*, *są*, *su*; — majǫ i maj*ą*; — niosǫ, przinies*o* i nios*ą*; — jidǫ, jid*o* i przid*ą*; — otrzimajǫ i otrzimaj*o*.

W wyrazach więc głównym refleksem jest *o*, obok którego bardzo często występuje ǫ, a tu i ówdzie ų i *u*. Jako twór analogiczny występuje tu zawsze *ą*, bardzo rzadko zaś *ė*.

Zestawiwszy z tém spostrzeżenia w pierwiastkach i tematach widzimy, że starosłow. ѫ < pols. ǫ w narzeczu Słowińców pomorskich odpowiadają refleksy ǫ, (*on*), *o*, a po części ų (*un*), *u*, i twory analogiczne: *ą*, rzadko zaś *a* w tematach, i *e* w wyrazach.

V. Samogłoski nosowe pochodne.

Z *a* + *n* powstało *ą* w wyrazach niemieckich:

a ga wo^e^na przen*ą*kota (nahn) do vse 96. — ga pon przen*ą*ka 105. — a szt*ą*gą żelaza 99.

Odwrotnie jednak wyraz wandern i pochodne zatrzymują w téj gwarze *an*, podczas gdy w ogólnéj polszczyźnie przeszło na *ę*.

chcol jic ve v*an*drâni 90. — wo^e^n ·szed na v*an*drani 91. — Tako przidze v*an*drovczik 103. (3 razy).

ą powstało z *a*+*m* tylko w przysłówku *tam* = *tą*.

Przykłady: tako t*ą* nie bil zlî 91.— t*ą* bĕli gótove nuože 91. — t*ą* bĕla panĕszka 95. — t*ą* gdzie trobili 95. — ga 'ni mieli vszetko t*ą* odbĕte 96. — tako t*ą* bĕla kûznica 97. — t*ą* bĕl doch jeden rĕbok 97. — tĕ t*ą* muszisz bĕc vulûmni 101. — t*ą* so te jadne kumorze, t*ą* onâ miâ' pjǫdze 103. — t*ą* bĕl jeden szpektor 105. — tĕ wostani t*ą* gdze tĕ jes 106, (2 r.) — t*ą* jo muszą go^e^rzec 106. — t*ą* nima co jino jak vuoginj 106. — t*ą* ja nie krą żonĕ vuodĕ 106. — wo^e^n t*ą* nie przîdze 106. — t*ą* bĕl roz bûr 110.

ą powstaje z *em* w instrum. sg. mascul. i neutr. subst. tĕ moż' bĕc ksandz*ą* 91. — nie, ni buda ksandz*ą* 91.—

veznie 'no dzecą z ksǫdzą 107. — wo^{e}stanîce z Bogą 91. — z Buogą 105, 107. — a szêper za 'nim glosą szêd 96. — a niewo vudrâli wovsą dobrze 101. — wo^{e}n też zavitro szed z krolą 103. — czasą kotką, czasą mugą 108. — ni môce żoną rąkô nic rĕszec, ani palcą, ani czlonką dicht nic 108. — jido pod klópotą 112 — szeper wo^{e}pasuje za 'nim dną 96. — dal po^{e}stavic sklonką z·vjiną 103. — ljeżol po^{e}d woegniszczą 109.

ą powstaje z *ám = a-jem* w 1 osob. sg. praes. otrzimą pokoj 105.

ę powstaje z *em* w instrum. sing. substant. neutr. obok ą; jido pod klopotą, bogactvę 112. — ptôchi pod niebię je zjadły 113.

ę powstaje z *em* w końcówce 1 sing. praes *ajem= aję*: ja ce znaję 98.

W gwarze opolskiéj według Prof. MALINOWSKIEGO jest zamiast *ám = ajem* nosówka ǫ np: dǫ, zdǫ se, i t. p.

Stan samogłosok nosowych w narzeczu Słowińców pomorskich przedstawi nam wykaz następujący:

	ѧ, pols. ję	ѫ, pols. ę	ѩ, <pols. jǫ	ѭ, <pols. ǫ
pierwiastki	e, î (i), ą (an), ǫ (on)	ą (an), ǫ, u, o (ô)	ǫ (on), u, o, ą, ę, i	ǫ, o, ą
tematа	ą, ǫ, a, o	an, on	ǫ, in	ǫ (on), ų (un), o, u, ą, a
wyrazy	ę, ą, e, je, a, ja	ą, a, ę, ǫ, ų, o		ǫ, o, ų, u, ou, ą, e

II. Samogłoski nosowe

w narzeczu Kabatków.

(Wieś Równo, Hilferding, Ostat.str. 114. 115).

---

1) Starosłow. ѧ, pols. *ję*.

W pierwiastkach: *ą* pod wpływem analogii sylab twardych, ona uci*ą* ‘nen dûb 114.

W wyrazach: stôlm s*ą* wo[c]bezdrzew dze ’nen krêvc s*ą* dzêw 114.

2) Starosł. ѫ, pols. *ę*.

W pierwiastkach:

an: stólĕm ten miew r*án*kajcan 114. — vielgi polc wo[e]d r*án*kajce 114.

u: vszetko cĕ nás b*u*dze vĕganiac 114.

W tematach: Suffiks -нѫ-:

an: nynia vszetci vĕgin*an*li 114.

W wyrazach: Accus. sing. na *a* fem.

ą: se mog urvac krêszk*ą* (gruszkę) 114. (2 r.)— na drugu struon*ą* 114.

an: stólĕm ten miew ránkajc*an* 114.

Twór analogiczny *u*: asté se szúflad*u* do zasunienia; — miew szúflad*u* vĕcignųc 115.

Twór analog. *o*: úchvaciw zá j'n*o* vietvią 114.

3) Starosł. ѧ, pols. jǫ.

W pierwiastkach:

an: wo^{c}n vz*an*l vielgi polc 114. — a nen stulm vz*an*l 114.

i: ma múszima ten dûb uc*i*c 114.

4) Starosł. ѫ, pols. ǫ.

W tematach: Refleks ų: ni móg dosignųc 114. — szúfladu vécignųc 115.

Twór analog. *ą*: on miew zasén*ą*c jewo 115.

W wyrazach: Accus. sing. subst. na - *á*.

ą: úchvaciw za j'no vietvi*ą*. 114.

Accus. sing. fem. dekl. ściągn.

ǫ: nâdzǫ drugǫ krêszką 114.

û: narzucewa na drug*û* struoną. 114.

3. plur. praes. wo^{c}ni nâdzǫ drugǫ krêszką 114.

5) Pochodne: T*ą* (tam) b'wa krêszka 114.

O ile więc z téj szczupłéj liczby przykładów poznać można, widzimy, że wszędzie prawie ma tu przewagę dźwięk *ą* (*an*). Obok niego znajdujemy ų i ǫ jako odpowiadające ѫ (pols. ǫ), *u* i *o* odpowiad. ѫ (pols. ę. ǫ), wreszcie *i* odpow. starosł. ѧ (pols. jǫ).

Wykaz samogłosek nosowych w narzeczu Kabatków.

	ѧ, ję	ѫ, pols. ę	ѧ < pols. jǫ	ѫ < pols. ǫ
prw.	ą	an, u	an, i	
tem.		an		ų, ą
wyr.	ą	ą (an), u, o		ą, ǫ, û

III. Samogłoski nosowe
w narzeczu Kaszubów pomorskich.
A) Koło jeziora lebskiego.

(Wsi: Izbice, Babin-dół, Leba), A. Hilferding, l. c. 115 — 124.

I) Starosłow. ѧ, pols. *ję*.

1) W pierwiastkach występują refleksy:

ę: bdzesz przędła, 122.

in: na zvo^e^n p*in*c 120. p*in*c złotêch 121. p*in*c szec dniov 123. na zwo^e^n dzev*in*c 120.

i: nie przeszed v*i*cî 116. o^e^na v*i*cî ni môże 117. dó njeo v*i*cî nie' przeszła 117. v*i*cî uvachtovac nî mogli 118. a v*i*cî ni miel' 119. nic v*i*cî nie ułovił 121. a te je v*i*cî stav.iôna 122. ni mą v*i*cî tewo robic 123. v*ji*ksze sîdła 123. o^e^na dësz a *ji*czi 117.

Pod wpływem analogii sylab twardych,

ą: Onâ są vz*ą*' 116. zavitro je zos vz*ą*to 122. szła do pana x*ą*dza 116. v obłoku x*ą*dzevskim 116. u Chabróvskewo x*ą*dza 118. (2 r.) ti x*ą*dzove są zagodâle 118. przed x*ą*dza przinc 120. szła do x*ą*dza 124. hálivało mi*ą*so 119. vsadzony do vi*ą*żenjo 120

a: mi*a*so nim rôbił 119. (Izbice).

2) W tematach. Suffix -ѧт-

przez *ą*: dzêvcz*ą* 119. (2 r.), 123. 124. z dzievcz*ą*ty mosz do robo[e]te 119. krôsni*ą* przîndze a prosi 123. krôsni*ą* rzekło 123. jistne krôsni*ą* 123. to krôsni*ą*tom běło viele do szko[e]de 123. krosni*ą* to dzec*ą* rozmieniło 124 (2 r.) dostâ' mole dzec*ą* 123.

a: dzêvcz*a* zgînęło 119.

Pod wpływem analogii tem. na -a- neutra powstaje:

o: jene dzêvcz*o* 119. (3 r.) te dzevcz*o* szło 120.

3) W wyrazach.

a) Accus. sing. zaimków osob. i zwrotn.

ą: białka użasła s*ą* bardzo 116. ona s*ą* wzą'a szła 116. nie może s*ą* dôżdac 117. s*ą* zagodâle 118. jemu s*ą* skarziło 119. gdze s*ą* dzało 119. 120. s*ą* w o[e]czi vě'stavią 119. gdze 'na s*ą* po[e]dza 120. co s*ą* z nim dalî stało, 120. s*ą* navroci 120. s*ą* povroc 120. A jesz jem s*ą* pârsa kupił 121. bo s*ą* czini zě'ma 132. co s*ą* go[e]dzi 122. s*ą* za viodrą richtovac 123. tenczas s*ą* vstaviło 123. co 'na s*ą* czosâła 124.

je: Tak barzo m*ie* pchâ 116. alé m*ie* felą ko[e]nóple 121.

a: ten s*a* zwol Micho 107. onâ s*a* uczinia' 117. one s*a* do niewo nâlazłe 118. stało s*a* co novewo 120. mě s*a* vidzî 121.

b) Genet. sing. tem. na -*jā*-

je: poł-łab*je* żěta kupic, 121. za poł-łab*je* won chce miec 121. Nynia miało běc do macěc*e* (rodzaj sieci) a tej dô slep*ie* 122.

c) Accus. plur. tem. na -*ja*- mascul.

Oni pucupi teroz ko^e^n*ie* 121.

d) Nom. Acc. plur. tem. na -*jā*-

e: miel' czervione muc*e* nâ głovie 116. mec... vielge rąkavic*e* 122.

Starosłowiańskiemu ѧ więc a polskiemu *ję* odpowiadają tu samogłoski: *ę*, *in*, *ą*, *a* pierwiastkach, *ą* w tematach i wyrazach, *i* w pierwiastkach, *je* i *a* w wyrazach, *o* w tematach. W ogóle przewagę ma tu dźwięk *ą*.

II. Starosłow. ѫ, pols. *ę*.

1) W pierwiastkach występują samogłoski:

ę: le kivnąli r*ę*kô 116. gł*ę*bôki 122. viatr v niem vn*ę*ka 123.

ą: lêgnie rzecô na g*ą*bą 117. z vielgu g*ą*bą 124. nie może rëszic r*ą*kô 117. svoją r*ą*ką schvoci 120. r*ą*kavice 122. vielgi r*ą*ce 124. na w*ą*gorza 122. gł*ą*bo^e^ki 123. v k*ą*pach 122. sł*ą*pe na kleszcze 123. nogami t*ą*tr*ą*ptali, 121. jesz ce b*ą*dą morzâ' 118. v domu b*ą*dzem znalezoni 120. Jesc me b*ą*dzem moli, vielki 121. B*ą*dzem mili tancovali 121. Teroz b*ą*dze to do konjca 121.

Samogłoska nosowa ginie niekiedy w formach futuri od słowa *być*: Jesc i pic *bdo* nâdnoszali 121. *bd*ze sznaps 120. co ono *bd*ze nâ czas gotôve 122. të białko *bd*ziesz przędła 122.

2) W tematach. Suffix -нѫ-

ę: dzêvcza zgîn*ę*ło 119.

ą: le kîvn*ą*li rękô 116. tą one zgin*ą*le 118.

Twór analog. *ǫ*: corka jim zgin*ǫ*' 120. (?)

3) W wyrazach.

a) accus. sing. fem. subst. na -a-

ą: poviadâla jemu tą noviną 116. úkazeł na svų głov*ą* 116. a ucuł dzêvczice głov*ą* 119. na głupǫ głov*ą* 121. a xodz pitał białk*ą* 116. lêgnie rzecô na gąb*ą* 117. a ga o^e^n dóstanie rad*ą* 117. oni jemu rád*ą* szukali 117. a tą skôr*ą* o^e^n wzǫ 117. a zgubił par*ą* svēch ko^e^ni 119. potrzebuję vielgi nievôdk o^e^b zim*ą* 122. o^e^b zim*ą* já muszą 122. já muszą miec . . . vielgǫ kârvodk*ą* a tą vielgǫ kârpuz*ą* 122. go^e^rzełk*ą* dobrze pic 122. gonic reb*ą* 122. uczini vo^e^d*ą* białǫ 123. od towo płotna muc*ą* (Mütze) uszic 115. 116. servali jemu vidłami jewo muc*ą* 116. w mrzeż*ą* 122. pomuchl*ą* 133.

ę: łovi rēb*ę* nievodką 122. urzeszic na szij*ę* 117.

a: ułovił jadna szczuk*a* 121.

Twór analogiczny pod wpływem tematów na -*á*-

ǫ: przēszli trzej żołnierze v kvartêrǫ 119. v grēbǫ o^e^no ro^e^sło 124. stojało cału chvilǫ 119.

b) accus. sing. fem. dekl. zaimk.

Refleks *ą*: poviadała jemu t*ą* noviną 116. a t*ą* skôrą o^e^n wzǫ 117. mieł j*ą* puscec 117. o^e^n j*ą* puscił 117. szlachtarz j*ą* mioł zakopane 120. tak o^e^ni j*ą* o^e^dkopal' 120. na ni*ą* vachtôvali 118.

â: a on j*â* trzimo 117.

a: ułovił jadn*a* szczuka 121.

i: as j*i* zâkopal v gnôj 119.

Twory analogiczne do deklinacyi ściągn.:

ǫ: a 'ni zâ niǫ vachtôvali 117.

o: ni mogli j*o* do uchvacênio dostac 117.

d) 1 sing. praes.

Refleksy: *ą*, jesz ce bą*dą* morzâ' 118. tak je kupiac musz*ą* 121. já musz*ą* mec 122. ja chc*ą* nievôdk robic 121. ja brukuj*ą* (ich brauche) 122. (2 r.), musz*ą* oblato brodzic v voᵉdze 122.

ę: Jô potrzebuj*ę* 122. Jo białce rëᵉbe halaj*ę* 122.

Starosłowiańskiemu ѫ, polskiemu *ę* odpowiada tu więc głównie refleks *ą*, obok którego występuje też *ę*, a niekiedy też w wyrazach *a* i *i*. Twory analogiczne są: ǫ i *o*.

III. Starosłow. ѭ, < pols. jǫ.

W pierwiastkach.

ǫ: ten umiarły v grôb vzǫł 116. a tą skôrą oᵉn wzǫ a trzimo 117. xǫdz 118. (4 r.) 119. (2 r.)

o: to bëlo moje *żo*donie 116. won vz*o* ten tëpôrk 119. x*o*dz 116. (3 r.).

u: a uc*u*ł dzêvczice głovą 119.

ą: je vi*ą*zǫ vé vieczór 122. oᵉsm a osemdzes*ą*t lat story 115. x*ą*dz 124.

a: pitał tô umiarłô' co won ż*a*do 116. na prâvy czas j*á*dra (sieci) uczini 122. cîgniǫ j*á*dra 123.

e: chvaczą v j*é*drze 123.

i: Tak tą c*i*gną żołnierze 119. c*i*gniǫ jâdra, 123. na osemset siżôn 123. sto siżôn 123. (siąg obok sążeń, сѧг-).

Starosłowiańskiemu ѭ < pols. jǫ odpowiadają więc w tém narzeczu samogłoski: ǫ, *o*, *u*, *ą*, *a*, *e*, *i*. Między tymi dźwiękami najczęściéj bywają używane ǫ i *o* a na równi z niemi *ą* i *a*, jak z téj małéj liczby przykładów poznać możemy.

IV) Starosłow. ѫ < pols. ǫ.

1) W pierwiastkach.

ǫ: Neta je cenkô e vǫzko 122. szterze pałǫgi 123.

o: svemu s*o*siadě ukrådłe 116. wot svewo s*o*-sada 119. s*o*sadovi temu. 119. tëpôrk co oᵉn miaso nim rôbił 119.

ą: jidze do głąbu 123. Słąp je no ten hort mrzesza 123. dva vąbierzki 123.

2) W tematach

Suffiks -нж- ma tu refleks *u*: zgin*uł* umiarły 116.

3) W wyrazach.

α) accus. sing. fem. zaimk. forma ściągnięta:

ų: úkazeł na svų głovą 116.

β) acus. sing. przym. fem. dekl. ściągn.

ǫ; ta muca chtorǫ ten umiarły v grôb vzǫł 116. na głupǫ głovą 121. muszą miec... vielgǫ kârvodką 122. a tą vielgǫ kårpuzą 122.

o: tą leżeli piersz*o* noc 119.

u: stójało cał*u* chvilǫ 119.

γ) instrument. sing. fem. substant.

o (*ô*): jeden chłop z białk*o* 115. le kîvnąli ręk*ô* 116. nie może rëszic ręk*ô* 117. lêgnie rzec*ô* (tyłem) na gąbą 117. nie może rëszic ręk*ô* ani nog*ô* 117.

Twór analog. do accusativu, *ą*: oᵉne dob*ą* gałovałe 118. svoją ręk*ą* schvoci 120. łovi rëbe nievodk*ą* 122. muszi są za vëdr*ą* richtovac 123. z vielgų gąb*ą* 124. szersztînk*ą* (koᵉmin*ą*) oᵉna przechodzi do nieo 117. trzimo s tą pierzëᵉn*ą* 117.

δ) instrum. sing. fem. zaimk.

ǫ: z niǫ łovione 120.

ą: pod wpływem analogii accus. sing. on jå trzimo z t*ą* pierzëᵉną 117. svoj*ą* ręką schvoci 120.

ε) instrum. sing. fem. adiectiv.

ǫ: uczini voᵉdą białǫ 123.

ų: z vielgų gąbą 124.

ζ) 3. plur. praes.

Refleksy: ǫ, Tak rĕbe tą vlezǫ 124. co tą w Lebie sǫ, te sǫ barro drogî 121. 122. viązǫ 122. jidǫ dó dom 122. rĕbaci jâdǫ nâ moᵉrze 123. cîgnǫ jâdra na kraj 123.

o: Vszisko przed nas 'ni postâvi*o* 120. co 'ne v nien lez*o* zôs 123.

u: Oni pucuj*u* teroz koᵉnie 121.

ą pod wpływem analogii 1. sing. praes: koᵉtki skocz*ą* bezla oᵉkna 117. Tak tą cign*ą* żołnierze 119. vnet są v oᵉczi vĕstavi*ą* 119. ale' mie fel*ą* koᵉnople 121. onî nie przind*ą* 121. kupce nalotaj*ą* co chc*ą* miec rĕbe 122. łososa chvacz*ą* v jêdrze, przicîgni*ą* 123. dó mrzostu jid*ą* 123. s*ą* vĕ'borne rĕbe 122. s*ą* povieszone 122.

Głównym refleksem starosłowiańskiego ѫ < pols. ǫ jest w tém narzeczu również ǫ lub *o*. Obok tego jednak występuje także ų, dość rzadko *u*; *ą* występuje bardzo często w instrument. pod wpływem analogii accusativu sing. rzeczown. na -*a* fem. i w 3 plur. pod wpływem analogii 1. sing. praes. Rzadko w pierwiastkach występuje *i*.

Samogłoski nosowe pochodne.

ą powstało z *a* + *m* tylko w przysłówku *tą* = *tam*. oᵉne *tą* bĕłe zachovône 118. *tą* onê zginąle 118. *tą* cîgną żołnierze 119. woni *tą* léżeli 119. szło tą gdze ten szlachtarz 120. tą gdzie 'ni vidzel' 120. tą v gnojû zakopôna 120. co tą w Lebie sǫ 121. Tak rĕbe tą vlezǫ 123. tą bĕłe cziste włosy 123. tą miâ' vrzucône 124.

ą powstaje z *em* w instrum. sing. substant. mascul. i femin: a czasą oᵉna zasîra 117. spal z jadnim gemein - żołnirzą 119.

B) **Na Pomorzu północno - wschodniem**

za jeziorem Lebskim.

(Wsi: Charbrów, Sorbsk, Osieki. A. Hilf. Ost. str. 125—131).

I. Starosłow. ѧ, pols. *ję*

1) W pierwiastkach.

in: dzes*in*c roz lepi 125.

ą, pod wpływem analogii sylab twardych: przeszło jedno krosnią a vzią 126. krosniąta vząli 126. vząle też prêcz dzêcą 127. me ją vząle 128. są zos vząle a szle 131. so z 'nim xądzę podzelële 131.

ǫ: miech pieniǫdzi 130. (2 r.), miech pieniǫdze 130. pod wpływem analogii nominativu sing: vzǫli szpodą 130.

o: zaczole strzelac 130. pod wpływem analogii masc. sg. nom.

2) W tematach.

Suffiks -ѧт- przez *ą*: Roz przeszło jedno krosnią 126. krosniąta vząli 126. vzią dzecą z kołybki 126. dzecą bëło 126. krosniǫce dzecą 126. dzecą przeniesle 126. vząle też prêcz dzecą 127. a położili jine dzecą 127.

Twór analogiczny ǫ: krosniǫce dzecą 126

3 W wyrazach.

a) accus. sing. zaimk. osob. i zwrot.

ą: *są* dzivo^{e}vałe 124. one *są* vłożą 125. konj *są* vĕplĕszczał 126. *są* nałożâ' 128. *są* nalaz 128. 130. palĕła *są* chałupka *są* robił zos dzênj 130. *są* roz trafiło 131. *są* zos vządle 131.

e: o^{c}czarze że mj*e* 127. s*e* o^{c}bezdrzeli 128.

a: s*a* o^{c}bezdrzeli 128. o^{c}n s*a* vsâdził 127.

b) genet. sing. tem. na -*jā*-

ji: dó koła sze*ji* 127. pod wpływem analogii dativu sg.

c) accusat. plur. tem. na -*ja*- masc.

nie muk odniesc *je*, tak o^{e}n *ji* mieł probovône 128.

d) accus. plur. tem. na -*jā*-

przes trze mieze (miedze) 128.

Tu więc starosłowiańskiemu ѧ (pols. *ję*) odpowiadają: *ą*, *a*, po części też *in*, *i*, a obok tego ǫ i *o*. Przewagę jednak ma tu samogłoska *ą*.

II. Starosłow. ѫ, pols. ę

1) W pierwiastkach występują następujące samogłoski:

ę: za ręką uchvycił 131. se trzemale za ręce a vzǫ ko^{e}rbocz w rękę 127.

ą: vzǫ ten kâm w rąką 126. za rąką uchvycił 130. v svoj rąkavîczni pâlc 128. vąbórkuv (wiader) nie mug wudniesc 129. vąborki sztelovac 129.

ų: to bųdze lácho 130.

Samogłoska nosowa ginie w formach futuri od słowa *być*: *bd*zeme vevrocâli 125. *md*zeme pili i jedli 125. *md*zeme tâncovâli 125. ma *md*zema cignǫle kavle 131.

2) W tematach. Suffiks -нѫ-

Refleks ą: stólmovie zginąli 126. velnąli v ten kâm 126.

Twór analog ǫ: ma mdzema cignǫle 131. pod wpływem singul. mascul.

3) W wyrazach

a) accus. sing. subst na -*a*-

ą: postaviły rôz o^e^t jaja sko^e^rëpą 124 (2 r.), jemu dobë'tkovi brałe chorną (karm) 125. ná pámiątką 126. vzǫ ten kâm v rąką 126. za rąką uchvycił 130. za ręką uchvycił 131. starǫ białką chcal zdavac 126. vloz . . . na bałką 128. sa kno^c^vał bałką dô bicza 128. a położâ' miotłą 126. vząli zas tǫ miotłą 126. a zatknǫ ji chustą 127. vrzucele 'ną no^e^gą 128. (2 r.), za chvilką 130. mieł dôną pâliczką 130. vzǫli szpodą 130. zdzérzle skórą 130. 'ną skórą ostávic 130. zrobîli takǫ kumrocką 131. zâvlek v strônę 131. ucignǫ v stroną 131. v róbotą 131. a tej kulą vëkopali 128. v kulą 128. na grancą 127.

ę: vzǫ . . . v rękę 127. vodę dracht. bâlac 129.

Podług analogii rzeczowników żeńskich na -*á*- jest tu ǫ: a tej zemiǫ kopâle grunta 130. przëszle zemiǫ 130.

b) accus. sing. fem. dekl. zaimk.

ą: postavile tą sko^c^rëpą 124. a tą go^c^dają 127. vrzucele 'ną no^c^gą 128 (2 r.), o^c^n jemu sciǫ jedną 131. 'ną skorą ostavic 130.

ni mog ją trzimac 127. a tej ją bił 127 (3 r.), o^e^n ją zanios 128 (2 r.), pies ją przëvlék 128. ją poviesił 128. ją vząle 128.

Twór analog. ǫ: vząli zas tǫ miotłą 126.

Starosłowiańskiemu ѫ, polskiemu ę odpowiadają więc w téj okolicy głównie *ą* i *ę*, bardzo rzadko ų i twór analogiczny ǫ. W formach futuri od słowa *być* zwykle samogłoska nosowa ginie.

III. Starosłow. ѭ < pols. jǫ.

1) W pierwiastkach występują refleksy:

ǫ: a vzǫ ten kâm v rąką 126. a te jo vzǫł 128. ale vzǫ' smo^{c}ka 131. zaczǫł rǫbic 131. Tak kol dzesǫtej 130. o^{e}n jemu sciǫ jedną 131. rǫbił jasz zcǫ 131. przisżed też xǫdz 126. nasz xǫdz 127. 130. xǫdz jidze 130 (3 r.), xǫdz jemu zrobił 130. jasz xǫdz bĕ przeszed 130. A pieniǫdze o^{e}ni... podzelĕle 131.

on: o^{e}genj zacz*on* niecec 129.

o: na żélaznem rzec*o*zu 126. jeden stołm vz*o*ł na bâtuk 126. Tak 'nen x*o*dz jemu rzek 129.

ą: na pámiątką 126. a pocz*ą* 129. Szed 'nen x*ą*dz 130. cziste pieni*ą*dze 126.

i: ma mdzema c*i*gnǫle kavle 131.

2) W tematach.

Refleks ǫ: dvoje krosniǫt 126.

Twór analogiczny *ą*: szło szec krosni*ą*t 126. (pod wpływem analogii innych przypadków).

W ogóle więc starosłowiańskiemu ѭ < pols. jǫ odpowiada tu także ǫ (*on*, *o*), rzadko tylko twory analogiczne *ą* i *i*.

IV. Starosłow. ѫ, < pols. ǫ.

1) W pierwiastkach występują:

ǫ: Moj mǫż szed 126. tej mǫż ôstal 126. do nji przistǫpi 127. rǫbił 'nim berdyszę 131. zaczǫł rǫbic, rǫbił jasz zcǫ 131.

y: poczâła d*y*c (dąć) 129.
î: zad*î*c o^e gienj 129.

2) W tematach. Suffiks -нѫ-

Refleks ǫ: Tak zos ucignǫ v stroną 131. usnǫc ni możem 131.

Refleks: ų: chłop mog dosîgnųc 130.

Suffiks -ѫд-

ǫ: a dǫdo (strsł. доіѫдоу) nijak nimuk zadîc o^e gienj 129.
ą: pot*ą*d 125.

Particip. praes. act.

ǫ: siedzǫce na ławie 126. o^e sta' visâjǫci 127. bĕl taki bojǫci 131.

3) W wyrazach.

a) accus. sing. rzeczow. fem. na -*á*-

Pod wpływem analogii żeńskich na -*a*- otwarte jest tu końcówka -*ą*: a tą pieczen*ą* jedli 132.

b) accus. sing. fem. adject. (dekl. ściągn.)

Refleks ǫ: starǫ białką... chcal zdavac 126. na vielgǫ jabłonj 128. zrobili takǫ kumrocką 131.

Twór analogiczny *ą*: miel dôn*ą* pâliczką 130. o^e n jemu sciǫ jedną a też drĕg*ą* 131.

c) instrumental. sing. fem. subst.

Refleks ǫ: zrobił nad 'nǫ dzurǫ 130. zrobił ko^e ło palécǫ 130.
ų: z vielgų głovų 127.
ę: z dvanôsc*ę* głovami 131. (?)
ą: bili tą miotł*ą* 126.

d) instrum. sing. fem. pronom.

ǫ: nad 'nǫ dzurǫ 130. Teraz poj se mnǫ 131.
ą: bili t*ą* miotłą 126.

e) instrum. sing. fem. adject.

Refleks ų: z vielgų głovų 127.

f) 3. plur. praes.

Refleksy: ǫ, dzesinc raz lepî robiǫ 125. o^{e}ne gorze cziniǫ 125. a zatknǫ ji chustą 127. sǫ jednak do znânio 126. do vidzenio jesz sǫ 126.

o: o^{e}ni chc*o* varzic 124. tak tej poviadaj*ȯ* sŏ 131. o^{e}ni s*o* z 'nim ... podzelĕle 131.

u: Tak drobnê rzek*û* 124. A rzek*u* jesz 125.

Twór analogiczny *ą*: drobnî to rzek*ą* tak 124. gdze one są vłoż*ą* 125. one fudruj*ą* 125. a tą go^{e}daj*ą* 127. chlev o^{e}ni trzym*ą* 125. svǫ go^{e}spodą maj*ą* 125. zaczň*ą* pse jawo^{e}vac 130. oni prziniós*ą* 126.

Starosłowiańskiemu ѫ < pols. ǫ odpowiada tu więc przeważnie refleks ǫ. Obok tego jednak dość często występuje także ų, *o*, *u*, a nawet *y* i *ı*. Twór analogiczny *ą* jest tu rzadszy, niż w innych kategoryjach.

Samogłoski nosowe pochodne.

Z *öm* powstaje *ą*: do cm*ą*'tarza 130.

é: Za cm*é*tarzę 130. (coemeterium).

a+*n* nie przechodzi jak w ogólnie polskim języku na *ę* lecz pozostaje w wyrazie przyswojonym z niemieckiego wandern: Bĕli trzê v*an*drôvczice 131. (podobnie jak u Słowińców pomorskich).

Z *a*+*m* powstaje *ą* w wyrazie *tam*; t*ą* gdze one są vłożą 125. t*ą* nie przîndze 125. t*ą* gdze o^{e}ne svǫ go^{e}spodą mają 125. t*ą* gdze woni są, t*ą* o^{e}ne 125. T*ą* ındzeme pili 125. t*ą* lĕdze bĕli 126. t*ą* chce robic 129. t*ą* beł tak vielgi kluoc 129. t*ą* w ko^{e}scole, t*ą* bĕło nabożenjstwo 130. t*ą* robili 131.

Podobnież w zaimku *sam*: o^e^n gadał, ceż o^e^n *są* (sam) chcel 129.

ą: powstaje z *em* w instrument. sing. mascul. i neutr. substant. jemu bě szlecht z dobětk*ą* szło 125. nad jewo grôb*ą* 129. zemią kopâle grunt*ą* 130. nad tim go^e^spodarz*ą* 125. jak bě zá zajc*ą* biegałe 130. pod takîm drzevic*ą* 131.

ę powstaje również z *em* w podobny sposób jak wyżéj; za cmétarz*ę* 130. so z 'nim xądz*ę* podzelěle 131. rǫbił 'nim berdysz*ę* 131.

C) W okręgu Bytowskim.

(Bytów, Grzmica; A. Hilf. Ost. str. 113, 132 — 134).

I. Starosłow. ѧ, pols. *ję*.

1) W pierwiastkach.

ą: rylem głovą sci*ą*li 133.

i: nié zrobił v*i*cî 133.

2) W tematach: suffiks -ѧт-

Refleks *ę*: jedno dzec*ę* 133. 134.

a: dzêvcz*a* 132. forma analog. do rzeczowników żeńskich na -*a*.

suffiks -*men*-

ą: Szed jeden sêverz soc svoje sêmi*ą* 113. To semi*ą* je słovo Boskie 113.

3) W wyrazach.

Accus. sing. zaimków osob. i zwrotn.

ę: s*ę* nazyvali 132. białka s*ę* pósadzi 132. o^e^ni s*ę* nâjedli 132. s*ę* názyveł Lesłav 132. s*ę* nazyveł Otto 132. z nią s*ę* o^e^żenił 133. co jo c*ę* nié zabił 133.

ą: o^e^na s*ą* upiekła 132.

Tu więc głównymi refleksami starosłow. ѩ, (polsk. ję) są *ę*, *i*, *ą*, *a*. Uwagi godna, że w innych narzeczach a przedewszystkim na Pomorzu, o których dotychczas była mowa, dźwięk *ę* tak często się nie zjawia, jak tutaj.

II. Starosłow. ѫ, pols. *ę*.

1) W pierwiastkach.

ą: stoją jesz z v*ą*glami 132. b*ą*dze kilka set lat 132.

ǫ: bǫdze zachovôny.

2) W wyrazach.

a) accus. sing. fem. subst. na -*a*-

Refleks *ą*: vsádzeli v taką jizb*ą* 132. uzdrzel głov*ą* białki 132. głov*ą* sciąli 133. vzol kło'njc*ą* z vo^{e}za 133. matk*ą*... vcigne 133. miał zatknųc dzur*ą* 133. zatknų tą dzur*ą* 133. tą dzur*ą* o^{e}detknųc 133. tą dzur*ą* odetkło 134.

b) accusat. sing. fem. deklin. zaimk.

Refleks *ą*: t*ą* pieczeną jedli 132. zatknų t*ą* dzurą 133. t*ą* dzurą odetknųc 133. t*ą* dzurą odetkło 134. kn*o*^{o}p schvaci j*ą*, a vsëne j*ą* w piec 132.

Tu więc starosł. ѫ wyłącznie prawie odpowiada *ã*.

III. Starosłow. ѭ < pols. jǫ.

W pierwiastkach:

Refleks ǫ: jeden xǫdz 132.

o: a jeden vz*o*ł 133.

i: do tego c*i*gnoł 133. jednego po drugêmu vc*i*gne 133.

Z braku większéj liczby przykładów trudno oznaczyć, jaka tu samogłoska jest najwięcéj w użyciu; z przykładów jednak wykazanych możnaby sądzić, że ǫ (o) przeważa.

IV. Starosłow. ѫ < pols. ǫ.

1) W tematach. Suffiks -нѫ-

ų: miał zatknųc dzurą 133. jeden jiny zatknų 133 tą dzurą o^{e}detknųc 133.

o: dó tego cignoł 133.

ą: mieli polc (palec) vĕtknąc 132.

2) W wyrazach.

a) accus. sing. adject. i pron. dekl. ściągn.

Refleks ǫ: moc takǫ dostône 133.

ą: pod wpływem analogii deklinacyi rzeczownikowéj: vsádzeli v taką jizbą 132. o^{c}cucił decht sziko^{c}vną dzêvką 133.

b) instrument. sing. fem. substant.

ų: vêznų to słovo^c z radôscų 113.

c) instrument. sin. fem. pronom.

Twór analog. *ą*: z nią sę o^{e}żenił 133. i mieł z nią dzece 133.

d) 3. sing. praes.

ǫ: a jidǫ w klopo^{e}co 113. zadĕchnǫ, otrzimajǫ 113. niosǫ urod 113.

ų: veznų to słovo^e 113. v czase napadku o^{c}ni o^{e}dpadnų 113.

um: ti co na droze s*um*, to s*um* ti co to czĕle 113. (2 r.), Ale ti na kámieniu s*um* 113.

Twór analog. *ą*: kej o^{c}ni to czeją, o^{c}ni ni mają, jeden czas o^{e}ni vierzą nie niosą 113. te po^{c}ty stoją 132. vszitci pûmrą 133. patrzeli czi są sĕte 132.

W téj więc okolicy odpowiadają starosłow. ѫ < polsk. ǫ głównie 2 refleksy: ǫ i ų Obok tych jednak zjawia się czasem w tematach *o*, a w 3. plur. praes od słowa być także *um* Wszakże i tu analo-

gija dość znaczny wpływ wywiera, dość często bowiem spotykamy się z dzwiękiem *ą*.

Wszystkie dźwięki odpowiadające nosowym samogłoskom w tych 3 okolicach u Kaszebów Pomorskich wykaże nam tablica następująca:

		ѧ, pols. ję	ѫ, pols. ę	ѧ < pol. jǫ	ѫ < pol. ǫ
I. koło jeziora lebskiego	prw.	ę, in, i, ą, a	ę, ą, (ginie)	ǫ, o, u, ą, a, e, i	ǫ, o, ą, i
	tem.	ą, a, o	ę, ą, ǫ		u
	wyr.	ą, a, je	ę, ą, a, ǫ, o, i		ǫ, ų, o, u, ą,
II. na Pomorzu północ.-wsch.	prw.	ą, in, ǫ, o	ę, ą, u (ginie)	ǫ, on, o, ą, i	ǫ, y (î)
	tem.	ą, ǫ	ą, ǫ	ǫ, ą	ǫ, ų, o, ą,
	wyr.	ą, a, je, i	ą, ę, ǫ'		ǫ, ų, o, u, ą, ę
III. w okręgu Bytowskim	prw.	ą, i	ą, ǫ	ǫ, o, i	ų, o, ą
	tem.	ą, ę, a			
	wyr.	ą, ę,	ą		ǫ, u, um, ą

IV. Samogłoski nosowe

w narzeczu Kaszebów zachodnio-pruskich.

(A. Hilf. Ost. str. 134—151).

I. Starosłow. ѧ, pols. *ię*

1. W pierwiastkach.

ję: pam*ię*tył 138. na trze prz*ę*trze 138. (Wejerowo, Neustadt). jake sprz*ę*te 138. małożeństva sv*ię*têho 141. vszêtkich sv*ię*tech 142. Mâtki Przenosv*ję*tsze 142. vevzdz*ę*czec goetôvo 141. (2 r.) (Kartuz).

en: bardzo c*en*żka 144. (w Rzepisku koło Stendzyc, na północ od Kościerzyny).

jen: dadzom ce pién*ien*dzy 140. (w Chmielnie koło Kartuz.).

ją: a m*ią*so z ręku objadłe 150. (Lesno, okrąg Chojnicki), tych pien*ią*dzi 136. full pien*ią*dzy 136. miech pien*ią*dzy 136. (2 r.) (Swarzéwo Schwarsau). miech pien*ią*dzy 140. (2 r.) (w Chmielnie). prz*ą*dze jedno 140. a tej prz*ą*dła 140 (tamże). zacz*ą*li rambic 137 (Swarzów). zacz*ą*le oni zvoenic 150 (Lesno).

ą: mieł wotciny vode vz*ą*te 135. (w Żarkowcu). oeni vz*ą*li szpadą 150. (Lesno). katolecke x*ą*dze 135 (w Żarkowcu).

jin: jak te p*jin*c 150 (Lesno).

e: prôsbę za vzdz*e*czną przejîc 141 (okolice Kartuz). 'nen kl*ĕ*k tą 135. muszeł kl*ĕ*knąc, 142. tak długo kl*ĕ*czec, że tą kl*e*czeł, Remiasz kl*e*czeł 135. (w Żarkowcu). kl*e*czeł (w Kościerzynie, Behrendt) 149. szcz*e*stlêvi poecz*ą*tk 144. (koło Kartuz). zaprz*e*gâle 143. Vi*e*c (więc) 141. 142 (2 r.) 143. (tamże).

a: vasta go vz*a*ła 140. (w Chmielnie).

i: scane z paj*i*czēne 138. paj*i*cziną obijony 138. (Wejerowo, Neustadt). nie dâ' jima mlěka v*i*cî 136 (Swarzów). poviem v*i*cî 138 (Wejerowo). v*i*ci dzēcí, v*i*cî ne zvo^e^nili, v*i*cî jesz lědzi 150. (Lesno). dla vj*i*kszé trvogî 139. (Wejer). v*i*ksze wo^e^chote, v*i*ksze wûceche 143. (Kartuz). nów*i*ci (najwięcéj) 135. (Żarkow.). mě v*i*c (wįęc) szłe 149 (Lesno).

ǫ: pod wpływem analogii nominat. singul. co bě xǫdzę mog běc 135. (Żarkow.).

Jako wpływ analogii sylab twardych możnaby tu przyjąc też formy przytoczone już na *ją* (*ą*) i *a*.

2) W tematach.

Suffiks -ꙙт-

ję: małe krosn*i*ę 140. krosn*i*ę przindze 140. (Chmielno). A tě, dzevczę (2 r.) 147. (Koscierzyn).

ją: jedno kresn*i*ą 136. bili tą krosn*i*ąta, kresn*i*ąta zapîtali, davâ 'nym kresn*i*ątom, ta kresn*i*ąta, ty kresn*i*ąta 136. (Swarzów). tu som krusn*i*ąta 140. (Chmielno). te krosn*i*ąta 149 (2 r.) (Lesno). nie vidzelisce dzevcząca mojego 145. (Kościerzyn).

ja: małe krôsn*ia* (2 r.) 149. (Lesno).

3) W wyrazach.

a) accusat. sing. zaimków osob. i zwrotn.

ę: cę z vierzchu szablą secze 148. jadło *sę* 137. przezerâjąc sę 138. běm sę ne skołateł 138. ko^e^ždemu sę zdało 139. wudom sę, vszetko mnie sę ne udało, sę s kim vitac bądą 139. po^e^drapeł sę 140. ju sę jesz nigde nie żenił 140. sę xjądz zapyteł 140. chcesz tě sę... żenic 140. sę v głovie po^e^drapał 140 (Wejerów).

Abë jesme sę tą përznę zabavîle 142. E tę sę dobrze póczestovâle 142. Żëbësce sę ... zgromâdzele 142. Poᵉprovâdzim sę 142 (3 r.). posłëchac sę raczëło 142. sę czeho nawuczec 143. co sę nazëvają 143. (Kartuz) sę zakoᵉchało 145. dajże sę wuprosec (2 r.) 146. Jak sę ledze doviedzele 146. kochalesme sę 146. sama sę przebila 147. zeleni sę 147. kłaniają sę 148. sę żegno z duszą 148. sę bądziesz z jednim vjitel 148. Povracę sę 148. sę zeszłe 149. sę zabłąkał 149 (w Kościerzynie).

ję: A kandy *się* kandy kochanëk obraca 151. (w Skarszewie — Schöneck).

ą: *są* barzo uczeł 134. Tak *są* nalôz 134. nie miej o tem *są* jiscec (niepokoić się) 134. *są* mieł w piekle oviedzec 135. *są* domëslał 135. *są* úżas 135. *są* rozsëpu na kąski 136. (w Żarkowcu). A kej *są* to jachâło 139 (Wejerów). v jedni vsi *są* stało 145. (Kościerzyn). *są* obrocała 150 (Lesno).

ją: nô *mią* so przezirało 136. (Swarzów). Na dole *sią* vraca 151 (w Skarszewie).

je: m*ie*, brace slëchala 137. (w Swarzewie). m*ie* ... vësëła 143. (Kartuz). m*ie* bijce, m*ie* na szebienicę cegnice 146. na smirc m*ie* niesądzce 146. m*ie* woᵉchota bierze 148. sviat m*ie* vzorę zvie 148. woᵉbiedzą m*ie* krëce, vrone 148. cze të koᵉchosz m*ie* 148. (w Kościerzynie).

e: ja c*e* mom diabłe zapisône 134. (w Żarkowcu). Bë s*e* mnożeło 138. (Wejerów). co s*e* tam gotovało 144. (Stendzyc). on s*e* pytał 144. (tamże). Przeniosło s*e*, s*e* wobrociło 150. (Kościerzyn).

a: onâ s*a* ... navrócila 136 (w Swarzewie). s*a* úceszëła 140. (Wejerów). kochajmy s*a* 144. oni s*a* pytali 144. (Stendzyc). s*a* mroᵉczno robiło 150. (Lesno).

o: nô mią s*o* przezirało 136. s*ô* jesz vĕszkrobâ' (oswobodziła się) 136. (w Swarzewie).

b) accus plur. tematów na *-ja-* mascul.

Refleks *je*: k*o*ᵉn*ie* sodłâle 143. (Kartuz).

c) nominat. plur. tem. na *-jā-*

je: same dusz*e* se gotovały 144. (Stendzyc).

d) accusat. plur. tem. na *-jā-*

je: a oᵉn to oᵉvc*e* jud 137. (w Chalepach). co kul*e* kopie 150. sukni*e* 'ne mieli 149 (Lesno).

Zestawiwszy to wszystko widzimy, że tu starosłow. ѧ, pols. *ję* odpowiada w pierwiastkach i tematach przeważnie *ję* i *ją*, niekiedy zaś i w wyrazach. Zresztą w wyrazach mają przewagę *ę ą*; prócz tych zaś znajdujemy jeszcze *jen* (*en*), *jin*, *i*, ǫ w pierwiastkach, *je* (*e*), *a* i *o* w pierwiastkach i wyrazach.

II. Starosłow. ѫ, pols. *ę*

1) W pierwiastkach.

ę: Będze tę co jêszcze 143. (Kartuz). v bębne wuderzono 148. (Kościerzyn). Wod kûrov e gęsi 143 (Kartuz). oᵉtemk gębę 140. (Wejerów). Gdze své' męża postradała 151. męża nie żałuj 151. (Skarszów). ni pęczka słome 148. (Kościerzyn). v Pręgnovie 149. Pręgnowo 149. (2 r.) (tamże). ręce załamoveł 146. v pravę ręczkę 148. (tamże). tak smiâłym stępę 141. (Kartuz). jakie są vĕkręte 138. (Wejerów).

ą: vitac bądę 139. (Wejerów). nie bądzesz 136. my bądzeme 136. (Swarzów). jo też tę bądę 143. (Kartuz). bądę jo do Boᵉga moᵉdletwe zanosec 146. (Kościerzyn). kiej sę bądzesz vjiteł 148. (tamże). Bądą tę sĕte bârane 142. bądą tę też jabka 143. (Kartuz). vnet go zbądę 139. (Wejerów). gąby dała 140. (Chmielno). gąsor pierze 144. (Stendzyc). miąso z rąku objadłe

150. (Lesno). muszą taki *vązel* odrzeszec 150. są malênkie *vązle* 150. (tamże). vszetki *ząbe* 140. (Wejerów).

an: nuogi a *rance* 149. na *smantarz* 150. (Lesno).

o: Prodzi ci tej czopki nié oddam 140. (Chmielno). Samogłoska nosowa ginie w formach futuri od *być*: *mdze* viedzeł 136. (Żarkowiec). na ko[e]nce po[e]sêłstwę *mdę* 141. *mdze* ta młodô pôra 141. viesêle trvac *mdze* 141. niech *mdze* po[e]chvalôni 141. 144. (Kartuz). *Mdze* cę chwoteł 148. (Kościerzyn). coż ja *bdą*... robil 136. (Swarzów).

2) W tematach.

Suffiks -ѫд- ma tu refleks -*an*: A *kandy* się *kandy* kochanék obraca 151. (Skarszów).

3) W wyrazach.

a) accus. sing. fem. subst. na -*a*-

ę: nolepszeho *bulę* (byk) 149. (Kościerzyn). Przed *brûtkę* e dzevczątka 143. v *drôgę* věsěła 143. (Kartuz). o[e]temk *gębę* 140. (Wejerów). Trzîmo *głovkę* 148. (Kościerzyn). Skoczeł na *kokoszkę* 145. (tamże). Aběe jesme sę tą *pêrznę* (troszeczkę) zabavile 142. (Kartuz). szed bez jednǫ *łǫczkę* 144. (Stendzyc). nożka v *nôżkę* 145. (Kościerzyn). tę *pôrę* lědzi; jednę albo *pôrę* szklonek pîva věpile 142. (Kartuz). tę moję lechą *prôsbę* 141 (tamże). v jak nudalszą *puszczę* 139. (Wejerów). v pravę *rączkę* 148. (Kościerzyn). môm jêdnę *sprâvę* 141. Mâm ce je też *sprâvę* 142. wo *szkłonkę* pîwa 143. *szklônkę* věpiję 143. (Kartuz). mie na *szebienicę* cegnice 146. (Kościerzyn). na *vędrovkę* 144. (Stendzyc). na *vo[e]jenkę* rozkazono 148. (Kościerzyn). na *vodę* pusceła 147. (tamże). zo tę *wusługę* 141. (Kartuz).

ą: o^e^dkopale tą ... białką 150. (Lesno) o'ddej me tą czupką 140. vząvsze pałką 139. zervi czupką z głovy (2 r.) 140. (Chmielno). głuovą zepchli 150. (Lesno). doie krovą 136. (Swarzów). mialo czervioną mucką 136 (Swarzów). a muzyką barzo strogǫ majum 140. (Chmielno). mają s tim ro^e^botą 150. (Lesno). miala skorüpką (2 r.) 136. (Swarzów). o^e^ni vząli szpadą 150. (Lesno). przëszli v tormą 137 (Swarzów). vo^e^dą nâ tewo 135. vsadził v zëmią 134 (Żarkowiec).

a: prowadzą na vojn*a* 151. przindze dó dom żonk*a* bije 151. (Skarszów).

b) accus sing. dekl. zaimk.

ę: tę pôrę lëdzi 142. (Kartuz). jo tę tu zabiję 145 (Kościerzyn). zo tę wusługę 141. tę môję lechą prôsbę ... przejîc 141. jednę ... sprâvę 141. jêdnę szklônkę 143. jëdnę albo pôrę szklonk piva 142. (Kartuz). e tę ję zabjił 146. prôszę tę môję lechą prôsbę przejîc 141. (Kartuz).

ą: w tą (skorupkę) mléko brac 136. a tą skorüpką 136. (Swarzów). oddej me tą czupką 140. (Chmielno). o^e^dkopale tą białką 150. (Lesno). o^e^ni ją tą do jedzenia przeroczâli 136 (Swarzów). ją pro^e^si 135. ją prosili 136 (tamże). wo^e^n ją dali łudzi 145. ją po^e^cho^e^veł 146. (Kościerzyn). svoją suknłą umoczec 144. (Stendzyc).

ǫ: pod wpływem deklinacyi ściągniętéj: szed bez jednǫ łǫczkę 144. chceli jǫ zabic 136. (Swarzów).

c) 1. sing. praes.

Refleks *ę*: vitac bądę 199. (Wejerów). e jo też tę (tam) bądę 143. (Kartuz). bądę jo do Bo^e^ga mo^e^dletve zanosec 146. (Kościerzyn). vnet go zbądę

139. (Wejerów). jo do cebje zavżde chodzę 147. chcę bic bjiti 146. jo cę nedôstônę 145. (Kościerzyn). kłaniaję są 148. (tamże). poprzedac muszę 139. (Wejerów). muszę stojec 151. (Skarszów). prôszę vas 141. proszę wó vĕboczenie 141. przejîc prôszę 141. prôszę 143 (Kartuz). wo^e^to proszę 146 (Kościerzyn). wûproszaję 142. 143. (Kartuz). pujdę drogą 147. abo pujdę 147. (Kościerzyn). povracę sę 148 (tamże). stracę życe za to 151 (Skarszów). jo po^e^viodaję 148 (Kościerzyn). jo vjeżdżaję 141. przĕpiję, szklônkę vĕpiję 143 (Kartuz). Jo tę tu zabiję 145. (Kościerzyn). zâproszaję wiec 141. (Kartuz).

ą: proszą viedzec 138 (Wejerów). coż ja bdą... robiła 136. (Swarzów).

Tu zatem starosłowiańskiemu ѫ (polsk. ę) odpowiadają:

w pierwiastkach: ę, ą (*an*), *o*.
w tematach: *an*.
w wyrazach ę, ą, *a*, ǫ.

Niekiedy w pierwiastkach samogłoska nosowa ginie.

III. Starosłow. ѫ, < pols. jǫ.
W pierwiastkach.

ǫ: bĕł ksǫdz 135. vzǫł zapis 135. vzǫ' voz 134 (w Żarkowcu).

ą: Sama piąta 144 (Stendzyc). szczestlêvi po^e^cząt̂k 144 (tamże). vząvsze pałką 139 (Wejerów). położiła zâ rząd 149 (Lesno). pies zaczą łajac 149. a jo zaczą' vrzeszczec 150. zaczął mo^e^vic 150 (Lesno). żądają 142. (Kartuz). przed tribûnâłę Bo^e^zkim zviąże 142 (Kartuz). xądz na niewo powsteł 140. sę xjądz zapyteł 140 (Wejerów). te piéniądze 136. temi pienią-

dzami 136. (Swarzów). miech z pieniądzami 146. (Chmielno).

i: przęj*i*c prôszę 141. przej*i*c sakrament 141. (Kartuz). sztêrě sledze poc*i*gałe 139. (Wejerów). a tę c*i*gne 148. (w Kościerzynie). to dzecko vz*i*c 149. (tamże). Samogł. nosowa ginie: Od paj'ka decht vkuł 138.

W tematach.

ą: Jagniątka 143. (Kartuz). svieci miesiąc 146. (Kościerzyn).

Starosłowiańskiemu ѧ < pols. jǫ odpowiada tu więc najczęściéj *ą*, a prócz tego *i*, niekiedy zaś samogłoska nosowa ginie.

IV. Starosłow. ѫ, pols. ǫ.

1) W pierwiastkach.

Refleksy: ǫ: trǫbi za temi 135. (Żarkowiec). szed bez jednǫ łǫczkę 144. (Stendzyc).

u: jeden m*u*ż 140. (Kartuz).

ą: są rozsěpu na kąski 136. (Żarkowiec). do o[e]łtorza przěstąpił 139. (Wejerów). vąsy po[e]d nosem (Chmielno) 140. mêłym stêpkę vstąpieł 141. (Kartuz). z mąk pieczelnych 144 (Stendzyc). spokojni le bądzce 146. mie nie sądzce 146. przestąpieł 149. zabłąkał 149. ze sąsedskjich vsi 149 (Kościerzyn). siva gąska 151. A mąż spieva 151. (Skarszów).

am: zacząli r*am*bic 137. (Swarzów).

2) W tematach. Suffiks -нѫ-

ą: chłôp prziszed a cknąl 135. muszeł klěknąc 135 (Żarkowiec). usmiechną' e rzek 140. (Wejerów). na czîm wusâdnąc 142. (Kartuz).

u: tam zasn*u*ł 144. (Stendzyc).

particip. praes. act.

ą: pilnėjąc zboża 138. przezerâjąc sę 138 (Wejerów). w po^e^ko°ju leżąci 147. przemierając 147. po° mo^e^rze płėnąci 147. (2 r.). żalejąci sveho pana 148. (Kościerzyn).

3) W wyrazach.

a) accusat. sing. rzeczow. żeńs. na *-á-*

Pod wpływem analogii tematów na *-a-* otwarte jest tu końcówka *ą* i *ę*.

ą: postawione na skrzynią 140. (Chmielno) svoją suknią umoczec 144. (Stendzyc). zakopâli v kulą (jama) 150. (Lesno).

ę: masz dobrą i nieprzymuszoną volę 140 (Wejerów). rolę wo^e^rac 148. (Kościerzyn).

b) accusat. sing. fem. adject. (dekl. ściągn)

Refleks ǫ: a drúgǫ noc ja vidził zo^e^s 136. (Żarkowiec). a múzyką barzo strogǫ majum 140. (Chmielno).

Twory analogiczne podług deklinacyi rzeczownikowéj: u̥: koždu̥ noc 140. (Chmielno)

ę: v pravę ręczkę 148. (Kościerzyn)

ą: mialo czervioną mucką 136. (Swarzów) v jak nudalszą puszczę 139. (Wejerów). chtêrą wode mnie łaskawie przejîc proszę 141. môm jedną po^e^vôżną chrzescijâńską sprave̜ 141. masz dobrą i nieprzymuszoną volę 140. lechą prôsbę za vzdzêczną przejîc 141. jêdnę e dregą szklônkę vėpiję 143. (Kartuz). inszą bierze 144. (Stendzyc).

c) instrumental. singul. fem.

α) rzeczowniki.

Pod wpływem analogii accusativu jest tu końcówka *ą*: pod głovą 138. (Wejerów). z tâkǫ viełgo gluovą 149. (Lesno). pajicziną obijony 138. kurzą

farvą malovony 138. dom mu pałką 139. paradoveł tą ozdobą 139. z tą panną 140. ze svoją białką 140. (Wejerów). z wutcevo^e scą 141. ze szklannîcą 141. svo^c ją grzecznôscą 142. (Kartuz). z tą suknią 144. i roszczką pogoniła 144. (Stendzyc). bjelechną chusteczką wo^c czka vĕcera 145. pujdę drogą wo^e nim żłobę 147. z vierzchu szablą secze 148. sę żegno z duszą 148. czesze nożką 148. Jedną razą 149. (Kościerzyn). pot to gorą 149. (Lesno).

β) zaimki.

Refleks ǫ: glüpie bĕlo z niǫ 136. (Swarzów).
o: pot t*o* gorą 149 (Lesno).

Twór analogiczny: *ą*: za sobą e przed sobą 139. paradoveł tą ozdobą 139. z tą panną 140. (Wejerów). ze svoją białką (Chmielno). svo^c ją grzecznôscą 142. miêdze sobą 142. (Kartuz). szed ... z tą suknią 144. (Stendzyc). Jedną razą 149. (Kościerzyn).

ę podług analogii accus. sing. żodne letosce nad nię niewukozeł 146. (Kościerzyn).

γ) przymiotniki.

ǫ, *o*: z tâkǫ viełg*o* gluovą 149. (Lesno).

Twór analogiczny *ą*: kurzą farvą malovony 138. (Wejerów). bjelechną chusteczką wo^c czka vĕcera 145. (Kościerzyn).

d) 3. pers. plur. praes.

Refleksy: ǫ: sǫ stêgne 149. sǫ krosniąta 149. (Lesno).

om: tu s*om* krusniąta 140. dadz*om* ce pieniendzy 140. (Chmielno).

um: a muúzyką barzo strogǫ maj*um* 140. (ibid.)

o: tak też wuprôsz*o* młodî kavâler e panna brutka 142. 143 (Kartuz). dadz*o* mi kocełek 151. (Skarszów).

ą: jake s*ą* vĕkręte 138. (Wejerów). s*ą* malênke vązle 150. (Lesno). Bąd*ą* tę sĕte bârane 142. Bąd*ą* tę też jabka 143. md*ą* (będą) tĕ rĕbe 143. md*ą* przijmóvale 143. zamĕszlaj*ą* sôbie 141. co to zameszlâj*ą* 142. prôsz*ą* pôn młodî e paniê młodô 141. po^{e}sługi le żądaj*ą* 142. co sę nazĕvâj*ą* 143. (Kartuz). cebie bij*ą* a mie łaj*ą* 146. nôm vstîd zadaj*ą* 146. ptoszki jedz*ą* 147. tę pasturki pas*ą* 147. wo^{e}biedz*ą* mie krĕce, vrone 148. szable krusz*ą* 148. (Kościerzyn). maj*ą* s tim ro^{e}botą 150. musz*ą* taki vązel odrzeszec 150. (Lesno). provadz*ą* na vojna 151. (Skarszów).

Wykaz dźwięków, które odpowiadają starosłow. ѫ < pols. ǫ. w pierwiastkach: ǫ, *u*, *ą* (*am*).
w tematach: *u*, *ą*.
w wyrazach: ǫ (*om*) *o*, ų, *um*, *ą*, *ę*.

W ogóle więc najczęściéj odpowiada *ą*, rzadziéj ǫ, daléj *o*, *u*, ų, (*am*, *om*, *um*), *ę*.

Wykaz dźwięków odpowiadających samogłoskom nosowym w narzeczu Kaszebów Pruskich.

	ѧ, pols. ję	ѫ, pols. ę	ѧ, <pols.jǫ	ѫ, <pols. ǫ
pierwiastki	ję (en, jen), ją (ą), jin, i, e, a, ǫ	ę, ą (an), o, (ginie)	ǫ, ą, i, (ginie)	ǫ, u, ą (am)
tematа	ję, ją, ja	an	ą	u, ą
wyrazy	ę, ję, ą, ja, e, je, a, o	ę, ą, a, ǫ		ǫ (om), o, ų (um), ą, ę

Samogłoski nosowe pochodne.

Z *a* + *n* powstaje *ę*: na vędrovkę 144. (Stendzyc)

Z *a* + *m* powstaje *ą* i *ę* w wyrazie t*am*.

ą: t*ą* beł syn urodzeny 134. zâtenuł t*ą* 134. że t*ą* kleczeł, szed t*ą* na ten mol, t*ą* běła stóro baba, t*ą* ósteł wo^{e}bnoc, t*ą* sedzeł jeden, o^{e}n no^{e}c zâsta' t*ą*, tak t*ą* běł budýnk, co t*ą* o Remiaszu běło, 'nen klěk t*ą*, że t*ą* kleczeł 135. (w Żarkowcu). bili t*ą* krasniąta 136. (w Swarzewie). abě jesme sę t*ą* pêrznę zabavile 142. t*ą* słupe běłe 149. t*ą* je vielgo gora 149. mě t*ą* nieraz zâzdrele 149. t*ą* běła jedna białka 149. (Lesno).

ę: T*ę* (tam) mdzie co jesc_e co pic 142. e mě jesme t*ę* běle, e t*ę* rozvieselêle, e t*ę* sę dobrze póczestovâle, bądą t*ę* sěte bârane 142. będze t*ę* co jêszcze 143. bądą t*ę* też jabka. mdą t*ę* rěbe 143. (Kartuz). t*ę* do nie cho^{e}dzeł 145. jasz t*ę* na rostaje 145. t*ę* pasturki pasą 147. wo^{e}n t*ę* leżi 148. a t*ę* cigne 148. t*ę* gdze teroz Pręgnovo je 149. są t*ę* pasturz z bědłą zabłąkał 149. věko^{e}pale t*ę* 149. (w Kościerzynie.)

Formę t*am* znajdujemy tu tylko 2 razy: co se t*am* gotovało 144. t*am* zasnuł na tej łęczce 144. (Stendzyc).

Zresztą we wszystkich zbadanych narzeczach spotykamy zawsze *tą*.

Z *em* powstaje *ę* w instrumental. singul. mascul. i neutr.: co bě xądz*ę* mog běc 135. (Żarkowiec). kej to^{e} jo^{e} beł gospodarz*ę* 137. z pułtor*ę* wucha 138. nad pałac*ę* 138. pod pałâc*ę* mîm fundament 138. żudnym spo^{e}sob*ę* 138. (Wejerów). tak smiâłym stęp*ę* 141. na ko^{e}nce po^{e}sêłstv*ę* mdę 141. tak měłym stêpk*ę* vstąpieł 141. (Kartuz). z włosnim vyrok*ę* 146. z Bo^{e}g*ę* 145. wo^{e}stan z Bo^{e}g*ę* 147. czesto drzev*ę* zarosłe 149. pod

zelonim drzevę, po^{e}d go^{c}lim niebę 146. przemierając głodę czasę 147. żołnierz jedze borę lasę 147. pujdę drogą wo^{c}nim żłobę 147. sviat mie vzorę zvie 148. pasturz z bědłę zabłąkał 149.

Wykaz samogłosek nosowych pochodnych:

ą = a + m

ę = a + m

ę = e + m

